

TIL GALGE OG GREN -

En Tyverihistorie fra Holbæk 1661.

Ved Albert Thomsen.

Den lille Historie, som her skal fortælles, foregik i Holbæk i November Maaned 1661.

Aaret i Forvejen var der sluttet Fred efter Svenskekrigens Ulykker og Ødelæggelser. Det havde været onde Tider baade for Bønder og Købstadfolk. Endnu flere Aar efter Krigen vidnede øde og forladte Gaarde, Brandtomter og udyrkede Marker rundt om i Landet om Fjendens Fremfærd. Nu, da han var drevet bort, tog man overalt fat paa det store Arbejde at bringe Landet paa Fode igen og genindføre lovlige og ordnede Tilstande.

Under Krigen havde Tyve og Skælmer haft gode Kaar. Der var rigt Fiske i de rørte Vande, og det var let for Ildgerningsmænd at finde Skjul for Straf.

Selv nu — et Aar efter Freden — var Forholdene meget urolige. Derom vidner tydeligt de gamle Tingbøger fra 1660'erne med deres mangfoldige Søgemaal mod Tyve og Bedragere, Stridigheder om ranet eller bortkommet Gods, o. s. v.

Og i den Historie, som nu følger, tegner Byskriveren i Holbæk, **Jens Ibsen**, i Tingbogen et godt Billede af, hvorledes Forholdene var i en lille By som Holbæk, og hvorledes Borgerne ved de skarpeste Forholdsregler søger at værges sig mod ufredelige Folk, der ikke kan falde til Ro i en lovlig Næring.

Hovedpersonerne i Historien er en Tyveknægt, en Smededreng og en af kgl. Majestæts Ryttere.

Tyven hed **J a k o b T h o m s e n**; han havde en lille Gaard ude i Mogenstrup, men var kendt i mange Miles Omkreds som en dristig og forslagen Tyveknægt.

Smededrengen hed **E r i k A d s e r s e n**. Det var en ung Knægt, der var i Lære hos Grovsmeden Niels Christensen i Smedelundsgade.

Rytteren, **P e t e r C l a u s e n**, hørte til Oberst Gyldenløves Kompagni og var i Efteraaret 1661 indkvarteret hos en Borger i Smedelundsgade, Niels Pedersen.

Nu var det dengang Lov og Pligt, at nogle af Byens Borgere efter Tur skulde gaa Nattevagt i Gaardene for sammen med Vægteren at holde et vaagent Øje med Skarnsfolk. En mørk og kold Novembernat var det saaledes Niels Pedersens Tur at rykke ud, men da han foretrak at snorke fredeligt i sin Alkove, lejede han Erik Smededreng til at gaa i sit Sted.

Om Aftenen, da Erik var ude for at hente Niels's Gevær, kom i det samme Rytteren ridende ind i Gaarden. Han havde været en Ordonnanstur i Roskilde, og Erik hjalp ham nu Hesten i Stald og var med ham inde i Kammeret og hjalp ham de lange, vaade Støvler af.

Det var nu Tid at gaa paa Vagt, men da han kom op til Vagtstuen paa Torvet, var de andre endnu ikke kommet, og han gik da bag om Byen, »bag Tolderens Have«, til han kom til Niels Pedersens Have. Maaske har han villet besøge sin nye Ven, Rytteren, igen.

Men der bag Hegn og Plankeværk gik en frem-

med Mand og »spøget«. Det var Jakob Thomsen. Da Erik havde budt ham god Aften, spurgte Jakob:

»Hvor haver du været med dit Gevær?«

Da Erik havde fortalt ham det, sagde Jakob:

»Hvi gaar du saa og klumper i de to Træsko?«, hvortil han svarede, at han havde ej andet.

»Ligger der ikke en Rytter her hos Niels Pedersen?«

»Jo, der ligger en; nu gik han i Byen, der jeg gik nu ud at gaa paa Vagt.«

Jakob overtalt saa den unge Mand til at følge med ind gennem den bageste Have, og da Porten ind til Gaarden var laast, brød Jakob den itu. Erik, som maaske først nu forstod, hvad Meningen var, blev betænkelig:

»Er Rytteren i Kammeret, saa skyder han os!«

»Jeg vil se ad«, svarede den anden, »stat du Vagt!«

Saa undersøgte han Vinduerne og brød et af dem op, krøb ind og kom lidt efter ud med de bedste af Rytterens Sager: en stor graa Uniformskappe, et Par Pistoler, et Krudthorn, et Par Læderbukser, en Skjorte og 3 Slittedaler i Penge.

Jakob spurgte nu, hvor de skulde gaa hen og de le Kosterne, men Erik svarede:

»Jeg ved det ikke. Jeg kan ikke følge eder længer, jeg skal paa Vagt.«

»Da vil jeg gaa op og lægge mig i Jochum Pedersens øde Gaard. Der kan du komme til mig, naar du gaar af Vagt, saa skal jeg fly dig Penge for din Part!«

Erik gik da til sit Arbejde og fik Ordre til at gaa ned ad Gaden (Algade) med Peder Malmøe.

Men da Vægteren raabte 10, lød der høje An-

skrig, at der var Tyve i Byen. Og lidt efter kom Rytteren og greb Erik i Armen og sagde:

»Du skal skaffe mig mit Tøj igen!«, men han svarede:

»Tyven, som haver Kosterne, findes oppe i Jochums den øde Gaard!«

Der greb de ham da med Kosterne i Hænde og satte ham i Fangehullet i Raadhuskælderen.

Omtrent saaledes lyder Tingbogens Beretning for 18. Novbr. 1661¹⁾. Jakob Thomsen svarede til alle Beskyldninger, at det var lutter Løgn, men Rytteren forlangte »som en fremmed, fattig Kaul, der tjener H. Maj. for Klæder og Penge«, at faa sit Gods igen.

Nu fortsættes Hirtorien i Tingmødet otte Dage efter²⁾; en Række Vidner føres.

Niels Pedersen fortæller, at Rytteren kom hjem ved 10-Tiden og gik i sit Kammer, men han kom straks farende ud igen og raabte ind til Niels: hvem der havde været i Gaarden? hans Tøj var stjålet, og N. P. skulde skaffe det igen! Han svarede dertil:

»Du haver selv Laas og Nøgle for! Her haver kun været Niels Smeds Dreng, Erik Adersen, som jeg haver lejet paa Vagt for mig i Nat.«

I det samme kom Peder Lauridsøn, Byens Vægter, op ad Smedelundsgade og raabte 10, og da han kom forbi, sagde Niels Pedersen til ham:

¹⁾ Fremstillingen er heri og det følgende holdt saa nær op til Tingbogens Sprog som muligt, særlig i anført Tale, men Retskrivningen er tillæmpet efter Nutidens.

²⁾ Den 25. Novbr. — Jakob Hansen, »Byens Prokurator«, fører Sagen for Rytteren.

»Her er noget Nyt sket i Aften: der er en Tyv indbrødt og udstjaalet min Rytters Tøj, og han vil have mig til at betale det!«

Saa gik Vægteren og to Vagtmænd, han havde med, »lidt opbeder²⁾ til Jochum Pedersens Gaard og raabte 10, og der de kom tilbage, stod Niels P. og Rytteren ved hans Dør med en Lygte og sagde:

»Nu vil vi gaa hen til den Dreng, som er paa Vagt i Nat!«

Niels fortæller nu meget livagtigt, hvorledes Anholdelsen gik for sig:

»Vagten sad ved Jens Byskrivers Dør. Saa tog Rytteren Erik ved Armen og sagde:

»Haver du Skielm taget mine Pistoler, Kappe, Bukser og Krudhorn af mit Cammer, da sig mig det og lad mig faa mit eget igen!«

Da sagde Erik: »Jeg haver intet stjaalet Eders Tøj eller brødt Eders Cammer!«

Han fulgte saa med de andre til Niels Pedersens Dør, og der sagde Rytteren til ham:

»Nu skal du ind med mig! Jeg skal dig slaa og tribulere³⁾, saa du det aldrig skal forvinde, om du ikke viser mig mit Tøj!«

Da sagde Erik: »Kom med mig!« og de gik med hannem til den øde Gaard³⁾ tvers for Christen Hansøn Raadmand's. Der gik fornævnte Erik Smededreng først ind i den øde Kælder, de andre med. Saa krøb Erik op af et Hul i Gulvet op i Stuen og Rytteren efter. Saa holdt Niels P. Lygten op ovenfor

²⁾ opefter.

¹⁾ pine.

³⁾ Det maa være den store Gaard, hvor nu Kbmd. Steenstrup bor. — Efter Krigen stod mange Gaarde og Huse tomme og ubeboede hen. Endnu i 1682, da Grundtaksten blev udfærdiget, omtales mange som »øde, og det vides ikke, hvem den tilhører«.

Hullet, at de kunde se. Da gik de ind i lidet Kammer ved Stuen, og Peder Rytter raabte:

»Her er en Tyv inde! Her finder jeg mit Tøj hos hannem!«

Niels og Peder Malmøe kravlede nu op i Stuen med Lygten, og de saa, at det var Jakob Thomsen fra Mogenstrup.

Nu dukkede en ny Person op af Hullet. Det var en Karl, Knud Madtzen, som »... gik Vagt samme Nat i sin Husbondes Gaard, eftersom de befrygtede dennem for Tyve, og Jakob Th. sig i samme Dage havde ladet sig til Syne nogle Gange 2 eller 3 Nætter tilforn. Og der han hørte de larmede saa meget inde i den øde Gaard næst op til hans Hosbonds, gik han derind .....«

Rytteren pegede paa Jakob og raabte: »Der staar den Tyv, som har stjålet mit Tøj i mit Kammer!«, og saa rev han den ene Pistol fra ham og slog ham i Hovedet med den.

Nu løb Peder Malmøe efter Vagten, »eftersom det var i Mørk' og Moll«. Vægteren fortæller, at han og hans to Følgesvende just havde været nede ved Skibbroen og raabt 10, da »Peder M. kom løbendis og sagde: »Nu haver vi faaet Tyven!«

De gik da med hen i Smedelund, og der mødte de andre, som kom med Jakob og Smededrengen; den første maatte selv bære Kosterne. Da de kom til Byfogedens Hus, raabte Peder Rytter op mod Vinduerne:

»Hr. Byfoged! Her haver jeg min Tyv, som haver frastjålet mig disse mine Koster. Er det ikke en stor Ynk, at I lader saadanne Tyve passere hos Eder, som stjæler, og Rytterne faar Skyld derfor!«⁽⁴⁾

⁽⁴⁾ Disse hvervede Folk havde ikke det bedste Rygte. Nu da det for en Gangs Skyld er gaaet ud over en af dem, er han naturligvis heftigt oprørt af retfærdig Harm.

... »Saa stod Byfogeden op af sin Seng og fulgtes med dem og satte Jakob i Kælderen, og Erik Aderssen under Vagtens Varetægt hos Peder Vægters, indtil han fik Fængsel og Jern færdig, som udi Svenskens Tid var bortrøvet.«⁷⁾

Nu, da man endelig har faaet den berygtede Tyv under Laas og Lukke, viser det sig under Forhørene, at han har adskilligt paa sin Samvittighed. Og det ser tillige ud, som om man ikke rigtig har turdet anklage ham, saa længe han var paa fri Fod og kunde tage Hævn over dem, som meldte ham, men nu arbejdes der med ængstelig Iver fra alle Sider paa at faa gjort ham uskadelig.

Vi lader igen Byskriveren fortælle i Tingbogen:

»E l l e n, Salig Iver Møllers' her sammesteds, vandt, at forleden Onsdag kom Jakob Th. til hende, som hun stod i hendes Dør, og spurgte, om hun vilde købe et Par Gæs af hannem? Hun svarede: »I er vel ikke kommet vel til dem?« Jakob bekræftede med højeste Eed, at han var kommet lovlig til dem og havde dem paa Holdende i Butterup forgangen Sommer; nu var de hos Anne Mads Jensens' i Smedelund. Saa gik han over Marken bag udenfor Byen og kom straks med 5 Gæs og solgte hende, og hun gav 12 Skill. for Stk. Og der han kom med dem, tilspurgte hun sine Tjenestedrenge til Raads, om hun vel turde købe dem, og om de kendte ham? De vidste, at han havde været her i Byen i Sommer og gjort Gavn for Godtfolk .....«

⁷⁾ Byfogeden hed Peder Ebbesen. Fangekælderen fandtes i Raadhuset, det nuv. Ligkapel; her boede ogsaa »Byens Tjener«, Vægteren Peder Lauridsen. Det »Fængsel og Jern«, som Svensken har taget, maa vist betyde nogle Sæt Lænker og Halsjern.

»... Om Aftenen, der de havde tændt Lys, kom Søren Møller og hans Tjener til hendes Dør og klappet paa og tilspurgte hende, om der ikke havde været en Bonde i Dag og solgt hende nogle Gæs? Hun svarede: »Ja, her gaar de paa Gulvet!« Da sagde Søren: »Det er bedst, I skiller Eder af med dem. Her er en Mand, som vil kende sig ved dem.«

Det var en Bonde fra Hagested. Hun maatte altsaa aflevere Gæssene til ham. — Hendes Møllersvend og -dreng vandt vandt som deres Madmoder.

.....

Saa kommer der et Hestetyveri for. En Bonde fra Brændholt, Søren Lauridsen, vidner, at

»... nu næstforleden Vor Herre Himmelfartsdag da stjal fornævnte Jak. Th. en blisset Hoppe fra ham, som gik udi en Spring-Fæder^{b)}, som han havde slaget isønder ved Veje-Ledet —, og der de søgte efter samme Hoppe, saa fandt de ham (J. T.) i Marken, og saa fulgte han dem til Hoppen, som var bundet ved en Torn udi den Vang, som er mellem Igelsø og Jernløse, og da stod Hoppen i Fæderen, som var sønderslaget (og var samme bundet med Hestehaar, og Hoppen stod i et Tømmeskraft), og Jakob flyede dem Hoppen igen.«

Saaledes »vandt«^{c)} Bonden, men Jakob haanede ham frækt i Tingstuen:

»Hvorfor tog I mig ikke, da I traf mig med Køsterne? I siger mig usandfærdigt paa!« Men Søren

^{b)} Springfjeder: et elastisk Legeme af Jern eller Staal, der kan springe frem og udøve et Tryk ..., eller en Jernkrampe, som lægges Fanger om Hænder og Fødder. (Vid. Selsk. Ordb.) Meningen er vist, at Hesten gaar med en Hilde om Forbenet, for at den ikke skal springe over Hegnet, og derfor maa Tyven slaa Fjederen itu, før han kan trække af med Dyret.

^{c)} vandt: vidnede.

L. tilbød at føre tre andre Bønder med deres Kvinder, som saa derpaa, til Vidner.

.....

Senere paa Sommeren skal han have stjaalet fire Heste der paa Eggen og snarest muligt solgt dem igen. Derom fortæller Jens Mortensen i Jernløse følgende i Retten:

»... at ved St. Mikkels Dags Tider, da han og Rasmus Olsen var befalet at give Varsel om Slot t e n s Landgilde¹⁰⁾, da imellem Mogenstrup og Søndersted mødte de tre Karle, som ledte efter fire H o p p e r og e t F ø l, som de sagde, Jakob Th. havde stjaalet fra dem. Og eftersom Jakob samme Hopper havde afhændet, og de derefter søgte og ledte, da fandt de den ene hos en Mand, som gik med dem til Jakob Thomsens.«

»... Samme Hoppe havde et Føl, som Jakob fra Hoppen havde afskilt, der han den afhændte, og der de kom i Jakobs Gaard med Hoppen, k n e g e d e hun efter Føllet og Føllet mod hende igen, og der de lod Føllet ud, søgte det samme Hoppe og pattede hende ude i Gaarden.«

— Nu indtraf det mærkelige Tilfælde, at der i samme Øjeblik udbrød Ildløs paa Gaarden. Tyven bad da mindeligt Bønderne, som allerede havde lagt Haand paa ham, om at slippe ham, »mens det gaar saaledes til, og saa hjælp de hinanden at dæmpe Ilden, og der den nogenledes var stillet, greb de ham og førte ham med Hoppen ud af Gaarden. Men ved sin Kvindes Hjælp købte han sig løs af dem .....«

Hvad svarede Jakob nu til den Beskyldning? Han var stadig lige stor paa det; han »... agtede ikke saadan Snak meget, uden de skaffede Kosterne og lagde dem hos ham.«

¹⁰⁾ Holbæk Slot.

Tingmødet sluttede med, at der lydeligen oplæstes et Brev, som Jakobs Sognepræst, Hr. R a s m u s P e d e r s e n, i Sdr. Jernløse, havde skikket til sin Svoger, C h r i s t e n T h o m s e n, en velhavende Holbæk-Købmand. Præsten beder paa egne og Sognemænds Vegne den gode Svoger, der var en af Byens 5 Raadmænd, gøre sin Indflydelse gældende, saa at Tyven ikke slipper ud foreløbig:

»Kiere Svoger! Christen Tombsøn.

Beder jeg Eder, at i for guds skyld Lader **Jakob Tombsøn** faa sin tilbørlige Straf .....

Kommer hand ud igjen, ustraffet, og han **gjør hannem** (d. e. Præsten) eller hans Sognemend nogen Skade efter denne Dag, saa sant for **Gud**: hand (Pr.) og hans Sognemend skulle **suppliere** till kongen derom, ... det er den største Uret at løsgive en saadan af en fri kongelig Købstad .....

— Med videre des (dets: Brevets) Indhold og med egen Haand underskreven.«¹¹⁾

Jakob bliver endnu engang tilspurgt, om han vil vedkende de Tyverier, han sigtes for. Men han paa-
staar frækt, at Vidnerne farer alle med Løgn. Ikke
engang Tyveriet fra Rytteren vil han tilstaa.

---

¹¹⁾ Bvskriveren begynder med at gengive ordret, men gaar

Tyven bryder ud og flygter.

Holbæk By's Raadhus og Arrester var dengang indrettet i Klosterets Sydfløj, den Bygning, som nu er Ligkapel. Huset var delt i to Stokværk. Forneden var Tingstuen, hvor al Rettergang foregik, og ovenpaa var der nogle smaa Rum til Fangerne og vistnok ogsaa et Par Stuer til »Fangefogden«. Da Jakob Thomsen logerede her, i 1661, var han, som før nævnt, anbragt i Kælderens mørke Hvælvinger.

Forbryderne sad hver for sig, og især passede man godt paa Jakob. Han var lænket paa Hænder og Fødder i en Fangeblok, saa kunde han da ikke undløbe, mente man. Men han slap nu ud alligevel. En skønne Dag var Fuglen fløjet. Hverken Blokken eller Døren var brudt i Sønder, alle Laase i Orden, og ingen kunde begribe, hvorledes Fyren var kommet ud. Det kunde godt se ud, som om en eller anden havde givet ham en Haandsrækning.

Men den selvtagne Frihed blev ikke af lang Varighed; nogle Dage efter fangede man ham igen oppe i Eskebjerg.

Den 16. Decbr. kom Sagen for paany. Peder Clausen, som nu er indkvarteret i København, møder i Tinget og begærer fremført de to Mænd, »som han her udi Kongl. Majst. og Byens Fængsel haver ladet anhæfte«. Da de var ført ind, forlangte han at vide af Jakob Th., »hvorledes han af sit Fængsel er udkommen?« Han — Rytteren — var selv til Stede, da han blev indsluttet, og han syntes, »han kunde nok som være der forvaret, medmindre Djævelen eller (et) Djævels Menneske hjalp ham deraf«.

»Dertil svarede Jakob, at ingen havde raadet eller hjulpet ham, mens der han fik først Hænderne

løse, saa fik han Sko og Strømper af Benene og fik saa Benene igennem Blokken, saa Huden gik af Fodebladet¹²⁾, som han nu synligen for Retten fremviste. Derefter grob han sig ud under Døren med en liden Fyrrepind og krøb saa ud af det Hul under Døren. Og der han udkom, var Vagten inde i den anden Stue hos Smededrengen og tog Vare paa ham.

»Saa krøb han ud af et lidet firekantet Hul ud til Klosterhaven¹³⁾, og derved kom han bort og havde ej andre Klæder paa end hans bare Skjorte. Saa kom han til Sasserup til Mads Andersens, og der fik han Trøje og Bukser. Siden opholdt han sig paa adskillige Steder, indtil nu i Fredags Morges ved Kl. 5 slet han blev paagreben igen udi hans Hustrus Moders Hus udi Eskebjerg.«

Raadmand Hans Lauridsen spørger ham derefter, om han vil vedgaa, at han forleden Aften i Byfogedens Hus bekendte, at han i Svenskens Tid havde taget en 3—4 Hopper og Heste og ført dem til en anden »Handelsmand« af lige saa tvivlsom Moral, Poul Brand, og at samme gode Ven til Gengæld stjal nogle Heste ude i Havendrup i Bregninge Sogn og solgte dem til ham. Hertil svarede Jakob: »Ja, (men) det var ikke vidvunden¹⁴⁾, thi det var i Svenskens Tid.«

Endelig blev han tilspurgt, »hvor han havde været samme Aften, han blev grebet, og hvor han havde faaet det blodige Slag i hans Hoved, han havde?« Men derom vilde han intet fortælle. Det hidrørte jo nok fra et mislykket Tyveriforsøg, hvor man har givet ham en varm Modtagelse.

¹²⁾ Undersiden af Foden.

¹³⁾ Det lille Anlæg paa begge Sider af Kirkealleen.

¹⁴⁾ vidvunden: bevist ved Vidneførsel.

Dømt til »Gallie og Gren«.

Forhørene var nu forbi. Jakob kom man ikke længere med; han vilde jo intet tilstaa, men baade for hans og for Eriks Vedkommende maatte Sagen anses for tilstrækkelig oplyst til, at Dom kunde fældes.

Peder Rytter kræver derfor de to Mænd dømt til at

»... lide paa deres Liv og klæde Gallie og Gren¹⁵⁾ og give ham hans Gods igen.«

Naar Dødsdom skulde fældes, tilkaldte Byfogeden Borgmestrene og Raadmændene til at være Meddommere.

Disse otte af Byens bedste Mænd afsagde da følgende

Dom.

»..... at efterdi her bevises, at Jakob Tombsøn, forrige boende i Monstrup, med dette Tyvnet¹⁶⁾, som her for Retten fremlægges, er greben og tagen, som er et Par Pistoler, en graa Klædes Kappe, og et Par Læder Bukser, tilsammen vurderet for 4½ Dlr. 1½ Mk. og dermed om Nattetide udi Mørk og Maalmb, udi Claus Hansøns øde Gaard udi Smedelund, som Jochum Pedersen sidst iboede, er befunden og paagreben, ført i Fængsel,

¹⁵⁾ Denne Domsformular maa være meget gammel. Hængningen er vist oprindelig en Offerhandling til Gudernes Ære. Tacitus fortæller (Germania, Kap. 12.), at Germanerne undertiden hængte Forrædere og Overløbere op i Offerlunden som Offer til Guderne. Man trak en højt-siddende Gren ned, bandt Forbryderens Halsreb fast til den, slap saa Grenen, som fo'r til Vejrs og bragte Offeret nærmere til Lundens Guddom. Det gamle Udtryk »til Galge og Gren« er sikkert et Minde herom; det forekommer jævnlig i middelalderlige Domme.

¹⁶⁾ Tyvnet: Tyvekoster, stjålet Gods.

paa bedste Maade med Jern og Blok forvaret, inde-sluttet, udbrøt og rømt og fanget igen. Og skønt Kgl. Maj. har befalet, at ingen for ringe Tyveri maa henrettes, saa maa det erindres, at her i Retten er fremlagt Tingsvidner fra Merløse Herreds og Kragerups Birketing, at han beskyldes for adskillige Tyverier, hvoraf nogle er her i Tingbogen indført, saa han for Tyveri er berygtet ...

... da ... kan ej anderledes paakendes, end fornævnte Jakob Tombsøn jo sit Liv har forbrudt, til Gallie og Gren at lide eftersom hans egne Gerninger og Forhold hannem dømmer, og Peder Clausen sine Koster igen at være følgagtig¹⁷⁾ og af Tyvens efterladte Formue at have Igæld og tue Giæld¹⁸⁾, om noget er at bekomme« ...

»... Belangende Erik Adersen, som og bevises og han selv vedgaar at have med været om forberørte Koster at have stjaalet og (vist) Sagsøgerne Huset, ... hvoraf klarligen kan eragtes, at han for samme Tyveri ej kan være undskyldt. Mens eftersom han ej tilforn, det os vitterligt er, for Tyveri er berygtet,

... da er han paa Livet forskaanet, mens til Kagen at lide paa Kroppen og rømme Landet.«

»Disse Dommenes Senterz afsagde: Peder Ebbesen, Herman Eggers, Borgmester, Peder Jensen, Borgmester, Niels Nielsen, Hans Lauridsen, Thomas Christensen, Christen Thomsen og Christen Hansen, Raadmænd.«

¹⁷⁾ følgagtig = hørsom, lyde, rette sig efter (Molbeck)). Meningen er naturligvis her, at han skal have sine Ting igen.

¹⁸⁾ Igjæld: Vederlag. Tvegjæld: dobbelt Vederlag.

Henrettelsen.

Videre fortæller Tingbogen ikke. Om Dommens Udførelse staar her intet. Men en Undersøgelse i Kæmnerens Regnskaber giver os endnu nogle Oplysninger om den alvorlige Afslutning, som Tyverisagen fik. Executionen har fundet Sted faa Dage efter Dommen, vel sagtens for, at det uhyggelige Skuespil kunde være overstaaet inden Juledagene.

Blandt Udgiftposterne paa Kæmnerregnskabet for 1661—62 findes for den 15. Decbr. opført Betaling for Logis til tvende Ryttere, »som haffde at handle om de stjaalne Koster, som Jacob Tombsøn bleff greben med. Forblev udi trej Netter og Dage ...«

Og allerede den 17. Decbr., altsaa Dagen efter Domfældelsen, er Udgifterne ved selve Henrettelsen indført som betalt, saa enten har man været saa sikker paa Udfaldet, at man i god Tid er gaaet i Gang med Forberedelserne, eller ogsaa er Pengene betalt forud til Haandværkerne.

Vi vil her gengive Regningerne (med Datidens Stavemaade):

Den 17. Dec.

Bekostet efter Velb. Borgmestere og Raads skriftlige Befalling en Stie til Retterstedet, og kom dertill som følger:

først it Stort 16 allen Træ, kostet	1 Dlr.
Giffuet Saufschiere som slagte samme	
Træ i Thu Støcker ¹⁹⁾	penge ... 1½ Mk.
For 8 Støcker Ege Træ til Thrini	
samme Stie	penge ... 7 Mk.
Giffuet for 2 større 12 Allen Træer som	

¹⁹⁾ »Givet Savskæerne, som slog samme Træ i to Stykker...«

bleff forbrugt till 2 Stiffuer ²⁰⁾ till Rettestedet	penge ...	2½ Mk.
Betalt thil Niels Smed for 4: større Spi- ger af hans eget Jern, som bleff for- brugt till de Stiffuer till Retter Ste- det	penge ...	2 Mk.
Giffuet for 4 Spiger at slaa de Kraa- ger fast med, som Retterstien henger paa i Kirkestredet		8 sk.
Giffuet thill Wogenleye aff en Vogen, som aag de 2 12-allen Træer Ud till Retterstedet, och der forbrugt ...		12 sk.
Giffuet thill Wogenleye aff en Vogen, som aag Mistederen och Peder blaa till Retterstedet		1 Mk.

Det har altsaa vist sig, at den Holbæk-Galge, som nu skulde modtage en ny Gæst, ikke var i helt brugbar Stand. Der skal først laves en ny Retterstige af godt og svært Egetræ. Jakob Thomsen skal nyde den Ære at være den første, der sammen med Mestermannen betræder dens otte Trin. Og dernæst trænger selve Galgen til at faa sine Stivere fornyet. De er 12 Alen lange; det nederste Stykke er jo nok gravet ned i Jorden, hugget skraat til foroven og gjort fast til selve Galgen ved Hjælp af de fire vældige Spigere, som Niels Smed (Eriks Husbond) smedede af sit eget Jern. Med fire andre Spiger gør han de Kroge (Knægte?) fast, hvorpaa den lange Stige hænger til Hverdag, muligvis paa Tinghuset ved Kirkestræde.

²⁰⁾ Stivere.

Den P e d e r B l a a, som aag til Galgen sammen med Misdæderen, maa være Bøddelen.

— — — —

Idet vi her lader Tæppet falde for Tyvens sørgelige Endeligt, rejser sig naturligt det Spørgsmaal:

H v o r l a a B y e n s R e t t e r s t e d ?

Det lader sig vistnok endnu ikke besvare med Sikkerhed ud fra den Viden, vi har om Byens nærmeste Omegn i ældre Tider. Men Holbæk maa utvivlsomt have haft sit eget Rettersted, og det har ligget ved Alfarvej tæt udenfor Byen. Der er nogen Sandsynlighed for, at det laa ude for Enden af Smedelund; her var en Banke, som de gamle kaldte »V i p p e b a n k e n«. Den k a n have faaet sit Navn af en saakaldt »Vippegalge«, og Koefoed fortæller i sine »Minde-der fra det gamle Holbæk«, at den berygtede »Kristen Nifinger« blev henrettet her i 1819.

Men Retterstedet kunde ogsaa søges længere ude. Paa gamle Kort findes Navnet »S t e j l e - A g r e« ved nogle Marker tæt op til den høje Bakke Øst for Roskildevej, hvor der nu er opført et lille Vandtaarn.

Skulde der ikke i Holbæk By eller Omegn endnu leve gamle Folk, som kan fortælle Historier om Byens Rettersted, hvor det laa, og hvad der er passeret?

— — — —

Hvad nu den sølle E r i k S m e d e d r e n g angaar, da har han sikkert udstaaet sin Straf oppe paa Torvet. Her stod et Stykke ude paa Gaden (omtr. ud for Isenkr. Bjørns Eftflg.) det lille Bindingsværkshus, som var Byens Hovedvagt i den Tid, og herved har »K a g e n« sikkert været opstillet. Det var gerne en høj, svær Pæl, som med sine Halsjern og Lænker ragede op over et alenhøjt Fundament. Her for hele Byens Øjne piskede Bøddelen saa den Dømte og førte

ham derpaa i højtideligt Optog ud af Byens Port. Det forbødes ham strengelig under Trusler om Galge og Gren at vise sig oftere paa disse Enemærker. — Det var ikke saa meget de blodige Prygl, der vankede, som **Straffens Offentlighed**, der gjorde Kagstrygningen til en saare beskæmmende og frygtet Straf. Og ofte betød Kagen »den første Indvielsen til Galgen«, som det med besk Humor hedder i en gammel tysk Lov²¹).

Historien er nu ude.

Mange vil maaske mene, at den kun var en ret ligegyldig og triviell Fortælling om et Par moralsk værdiløse Existenser, som lider den Tids Straf for en Forbrydelse, som Nutidens Blade knap vilde ofre en Snes Linier paa.

Men naar den Slags gamle Historier alligevel undertiden tager den læsendes Opmærksomhed fangen, da skyldes det derfor ogsaa andre Aarsager. Det er Tidsbilledet, som fængsler os. Har man først vænnet sig til det gammeldags Sprog, opdager man hurtigt, at de gamle Skrivere førte en god Pen. Retskrivningen blæste de en lang Marsch, men Sproget er som oftest stærkt og fyndigt; især naar det som her ikke er en Jurist, men en jævn Borgermand, der fortæller. Ikke sjældent klinger det daglige Talesprog klart igennem.

Vi mærker den nervøse Uro i den lille By. Vægteren vandrer selvtredje gennem Gaderne, og Karlene gaar Vagt i deres Husbonds Gaard. Der er en Tyv i Byen. Dramatiske Scener udspilles som Tyvens Paa-gribelse i den øde Gaard, og senere hans Flugt fra

---

²¹) Hugo Matthiessen: De Kagstrøgne. S. 56.

Raadhuskælderens; og her er morsomme Smaatræk som Beviset for Føllets og Hoppens Samhøring, Konen, der køber Gæs, Præstens Angst for, at Tyven skal blive frikendt, o. m. Gamle Udtryk som »i Mørke og Mulm«, at »klappe paa Dør«, at »klæde Galge og Gren«, o. s. v., sætter Farve paa Skildringen. Og værdifulde er de nye Oplysninger, vi faar, om Byens Arrest og om Retterstedet.

Men tydeligst fornemmer vi, hvorledes det lille Købstadsamfund af al Magt maa forsvare sig og sikre sig mod Tyve og Skælmer.

Man havde jo dengang kun een Maade at forsikre sig paa: at brændemærke eller undlive Forbryderen. Derfor endte Jakob sit Liv i Galgen, og Erik begyndte sit paa Kagen!

Albert Thomsen.
